Vámos Miklós

Eteti a szúnyogokat – Új Írás, Jován



Miért volt az, kérdi ifjú olvasóm, maga is szépreményű szerző, hogy a szocializmusban pontosan tudtuk, kik az irodalmi pártkatonák, mégsem utáltuk őket egy emberként. Igen. Túl sok pártkatona volt, egy kalap se lehetett akkora, hogy beférjenek alája. Akadtak köztük szeretetreméltóak is. Igazán akkor váltak azzá, amikor kihullottak a hatalom kegyeiből. Mai példám Jován – Jovánovics Miklós.

Gimnazista koromban azt is megpróbáltam, mi történik, ha az ember postázza remekműveit a szerkesztőségnek. Az Új Írásba két novellát küldtem. Több hónap múltával hármat kaptam vissza. A harmadikat ráadásul lány írta. Odagépelte a címét-számát. Fölhívtam, kicsi ideig jártunk, mindegy. Nem értettem a szerkesztőséget, én azért postáztam nekik nagyszerű munkáimat, hogy közöljék, nem pedig hogy sajnálattal visszautasítsák, hogyan érthettek ennyire félre?

Egy-két évvel később olvastam a Népszabadságban, hogy új főszerkesztőt neveztek ki az Új Írás élére. Fizimiskája a fotón drámaian különbözött az akkori lapszerkesztőkétől, akik elhízott vidéki állatorvosra, illetve csüggedt lélektani páciensre emlékeztettek. Jován fiatal volt, déli színekkel, s már a szeme sem állt jól. Reméltem, ő érteni fogja, mit várok tőle. Küldtem. Minden hónapban érdeklődtem telefonon. Közölte a titkárnő, hogy ügyem Tóth Edéhez tartozik. Tóth Edének kellemes hangja volt. Még nem, mondta. Még nem. Sajnos még nem. A negyedik hónapban magához rendelt. Addigra már meglehetős jártasságra tettem szert a visszautasító levél-olvasásban. Első mondat: dicséretféle. „Jó íráskészségről tanúskodik". Második mondat: lényeg. Nem közöljük. Ez általában „de"-vel indult.

Az Új Írás szerkesztősége néhány egymásba nyíló szobában működött a Hungária-New York negyedik emeletén, szemben az Autó-Motorral. Ide léptem be, az izgalom verejtékében úszva. Tóth Ede épp az ajtóval átellenes íróasztal mögött ült. Szélessége meghaladta magasságát. Előhúzta a kéziratomat, belefogott abba a bizonyos első mondatba.

Türelmetlenül közbeszóltam: De? Nem értette. Mondtam, én már megszoktam, hogy jön a de, ne kíméljen. Zavarba jött, s rövid szünet után: Tulajdonképpen nincs de. Nincs? Nincs. Akkor… közlik tehát? Deeehogy, én csak a kidobóember vagyok. Értem, és ki a következő lépcső? Tóth János. Csupa Tóth dolgozik itt? Nem, a főszerkesztő elvtárs szerb.

Jován a negyedik-ötödik szint volt. Mire őhozzá kerültem, ősz lett, én meg negyedikes. Élőben annál is vonzóbb férfinak találtam, mint a fotón, s a szeme még kevésbé állt jól. Nem ismertem senki mást, akin a káderi (kádári?) kék öltöny elegánsnak hatott. Ülj le, apám! Mikor megtettem, hosszú percekig csak szemlélt. Én tudok várni, de nem a végtelenségig. Van de? – kérdeztem. Vegyük egymást komolyan, mondta. Értésemre adta, a lapja fölfedez engem, ami óriási felelősség, tekintettel arra, hogy még középiskolás vagyok. Jól gondoljam meg, ezzel az írással akarok-e színre lépni, vagy hozok egy másikat, szebbet, érettebbet.

Talán hallgatnom kellett volna rá. Ám azt hittem, beugrató kérdés ez. Ha elfogadta, hozza le! – mondtam. Csalódottan nézett rám. Kijelentette, nem publikálhatok a saját nevemen, Vámos Tiborként, mert az foglalt, az ismert kutató gyakran ír a lapba. Vegyek föl megkülönböztető betűt, legyek pölö Vámos X. Tibor. Inkább ne, nyögtem. Vámos Y.? Az se. Akkor válasszak más keresztnevet. Miklós? – kérdeztem viccből, mert ő az volt, vártam, hogy elnevesse magát. Biccentett, áthúzta a Tibort a lap tetején, s odakörmölte a Miklóst. Hiszen megmondta, vegyük egymást komolyan. Így lettem Vámos Miklós.

Bennem nem tudatosult, hogy a Miklós név már annak előtte is az enyém volt. A személyimben a NÉV rovatban az állt: Vámos Miklós Tibor. (Néhány hónappal később kaptam kézhez, a gimnáziumban osztotta ki az ofő.) Azt hittem, Jován, a pártkáder ezt már el is intézte.

Anyám kérdésemre elmesélte, ő azt akarta, elsőszülött fia az apja keresztnevét viselje, amint az a rendes katolikus családokban szokás. Máig sem értem, miből gondolta, hogy katolikusok vagy rendesek lehetnénk (anyja neve: Weisz Gizella). Apám viszont azt akarta, hogy az ő Auschwitzban elpusztult apja nevét viseljem, mementóképpen. Mint minden vitában, ebben is anyámé lett az utolsó szó. Két keresztnevem ábécésorrendben került az igazolványba, de az igazit – a Tibort – húzták alá.

Mire a lap lehozta azt az írást, már nyomdászipari tanuló voltam. Jován dörzsölte a tenyerét, nagyszerű, apám, munkáskáderként sokkal nagyobb az esélyed! – azt nem mondta meg, hogy mire. Fintorogtam, én

inkább deklasszált elemnek éreztem magam, azért dolgoztam az Egyetemi Nyomdában, mert nem vettek föl az egyetemre a Haraszti miatt – ez már tényleg nem tartozik ide.

Jován pártkáder volt, ám az efféléktől abban különbözött, hogy soha nem teljesített túl. Ha a magasságos kulturális főelvtárs utasította valamire, végrehajtotta, ha nem, elment a falig, olykor néhány centivel kijjebb tolva azt. Lakást kapott Óbudán, Dunára nézőt. Szeretett oda vendéget hívni. Még jobban szeretett vendégeskedni. Hozzánk is eljött, különböző címeinkre. Imádták a nők. Ebből adódott a legtöbb problémája. Egy ízben magához rendelte az említett főelvtárs, és szigorú fejmosásban részesítette zavaros magánélete miatt. Állítólag ekképpen: Maga túl sokat nőzik, Jovánovics elvtárs! Maga meg túl keveset, Aczél elvtárs! – felelte ő. A főelvtárs ordított azután, oroszlán módjára. Sokaktól hallottam. Bánnám, ha népköltészet volna. Az tény, hogy Jován leváltása gyakran került terítékre, az Új Írás a többi lapnál valamivel bátrabban közölt olyasmit, amit odafönn rosszallottak. Végül csakugyan elküldték, a helyére Juhász Ferenc ült, Jovánt meg az ÉS-hez vezényelték. Nem bántam, gyakran írtam oda is. Még később a Magvető könyvkiadó igazgatója lett. Ez se zavart, köteteim zöme ott jelent meg. Ő azonban mindig visszavágyott az Új Írásba. Kérdeztem, miért nem érzi jól magát a Vörösmarty téren, az elizélt palota legtetején lévő irodában. Azért, mert én sajtómunkás vagyok, azt szeretem, ha a két karom könyékig nyomdafestékes. Mint hajdani kéziszedő, pontosan értettem, mire gondol.

Szerette a márkás italokat. Konyak, whisky (főleg ha skót), vodka. A nyugati gyártmányú cigarettát. De még inkább a társaságot szerette, melynek az előbbieket egy főpincér szakértelmével kínálgatta. Örömmel mondott tósztot a koccintáshoz. Talán ezért szervezte oly lelkesen az Új Írás baráti estjeit a Hungáriába. Ott a nyeretlen kétévesek elvegyülhettek az élő klasszikusokkal. Érdekes, akkoriban ilyesfajta rendezvényeken hiánytalanul megjelentek a magyar irodalom óriásai, meg azok is, akiket csupán a kultúrpolitika kiáltott ki annak. Jován őket kerülte. Pontosan tudta, hogy Déry és Örkény író, míg – mondjuk – (nem, inkább ne mondjuk) X és Y nem az. Déry nagy kedvvel ugratta. Egy ízben megfenyegette: Ha a főszerkesztő úrelvtárs továbbra is ragaszkodik a selyem nyakkendőkhöz, nem adok több írást. Jován azt felelte, nála az elegancia világnézeti kérdés, különben se lehet mindenki anarchista. Déry tegezésre váltott, te ne dumálj, aki nem kommunista vagy, hanem hedonista. Jován biccentett, igen, de ez maradjon köztünk.

Egyszer tanúja voltam, miként gyakorolja a rábízott cenzurális hatalmat. Ifjú szerző művéből szeretett volna kihúzatni egy részletet, mely a szovjet hadsereg jelenlétére utalt. Apám, kezdte Jován, nagyon sajnálom, de ezt nem lehet. Miért nem? – így ifjú szerző, álnaivan és támadásra készen. Mert Magyarországon nincsenek szovjet csapatok, mondta Jován. Nincsenek? Nincsenek, és ha volnának, annak közzétételét egy még nálad is megbízhatóbb elvtársra bíznánk. Ifjú szerzőből kibuggyant a röhögés.

Kevesebb sikert aratott azokban a politikai vitákban, melyeket a testvérével, a rendszer által megzabolázni sose sikerült szobrásszal folytatott. (A magasságos főelvtárs színe elé emiatt is többször citálták.) Miért nem marad már nyugton, tudhatja, milyen kínos nekem, ha a Szabad Európának nyilatkozik, most megint aláírt valami kiáltványt, hívatni fognak – égnek fordított hüvelykjével mutatta az irányt –, mi a rossebbel védekezzem? Ötödéves voltam az állam- és jogtudományi karon, jogelméleti érvet ajánlottam: Utoljára Werbőczy *Hármaskönyv*e büntette az embert olyasmiért, amit a rokona követett el. Jován gondterhelten hümmögött, nem hinném, hogy Werbőczy segíthet rajtam.

Panaszkodni fehér asztalnál szeretett. Kérdeztem tőle: Ha ennyire unod, hogy cseszegetnek, miért nem választasz más foglalkozást? Egyrészt semmi máshoz nem értek, másrészt amíg én vagyok a bokszzsák, addig nem titeket cseszegetnek.

Amikor ráomlott a rendszer, átmenetileg link hirdetési újságoknál ügyködött. Irodalmat közölt bennük, amíg a tulajdonosok hagyták. Pontosan értette, mi történt, biztosra vette, számára nincs többé hely. A mór megtette kötelességét satöbbi. Visszavonult. Kapcsolatot bontott szinte mindenkivel.

Fölkerestem otthonában. Nyitott ablaknál iddogáltunk. Mézes alkony, rovarzümmögés. Kérdeztem, mivel telnek napjai. Azt felelte, eteti a szúnyogokat.

Megjelent: Élet és Irodalom, 48. évfolyam, 28. számában